

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра психологічного консультування і психотерапії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Перший проректор В.В. Александров

“ _____ ” _____ 20__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Порівняльна психологія (зоопсихологія)
(шифр і назва навчальної дисципліни)
напряму підготовки 6.030102 Психологія
(шифр і назва напряму підготовки)
для спеціальності 030102 психологія
(шифр і назва спеціальності (тей)
спеціалізації _____
(назва спеціалізації)
факультету психології _____
(назва факультету)

**Кредитно-модульна система
організації навчального процесу**

Харків – 2012

Порівняльна психологія (зоопсихологія) Робоча програма навчальної дисципліни для студентів за напрямом підготовки 6.030102 «Психологія», спеціальністю 030102 «Психологія». – 2012. – 14 с.

Розробники:

Фролова Є.В., к.психол.н., доцент,
доцент кафедри психологічного консультування і психотерапії

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри психологічного консультування і психотерапії

Протокол № 15 від “12” червня 2012 р.

Завідувач кафедрою психологічного консультування і психотерапії,

д.психол.н., проф. _____ (Кочарян О.С.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

“12” червня 2012 р.

Схвалено методичною комісією факультету психології

Протокол № 5 від “14” червня 2012 р.

“14” червня 2012 р. Голова _____ (Маєвська Н.А.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 1,5 (д/в), 2 (з/в)	Галузь знань <u>Психологія</u> (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки <u>6.030102 Психологія</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>Психологія</u>	Рік підготовки:	
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		1-й	1-й
Загальна кількість годин — 51 (д/в) 72 (з/в)		Семестр	
		2-й	2-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1 самостійної роботи студента - 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	17 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		34 год.	66 год.
		ІНДЗ: год.	
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 1:2

для заочної форми навчання – 1:7,5

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета - вивчення закономірностей розвитку та еволюції психічного відображення на тваринному рівні, походження та розвиток психічних процесів в онто- та філогенезі у порівняльному аспекті з людиною.

Завдання:

- надати уявлення про походження та еволюцію психіки;
- охарактеризувати психічну діяльність тварин;
- здійснити порівняльний аналіз психіки та поведінки тварин та людини.

У результаті вивчення даного курсу студент повинен

знати:

- уявлення про походження та еволюцію психіки;
- загальну характеристику психічної діяльності тварин: інстинктивна поведінка, імпринтинг, навчання, елементарне мислення;
- механізми комунікації тварин та передісторію виникнення людської мови;
- характеристики інтелекту тварин у порівняльному аспекті з людиною.

вміти:

- аналізувати виявлення психічної діяльності тварин та людини;
- використовувати отримані знання у повсякденному житті: дресировка домашніх тварин, тощо.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Психічна діяльність тварин

Тема 1. Предмет та завдання курсу “Порівняльна психологія”

Історія розвитку зоопсихології. Зоопсихологія та етологія. Методи досліджень у порівняльній психології.

Тема 2. Проблема виникнення та еволюції психіки

Дратівливість та чуттєвість. Виникнення чуттєвості як показник виникнення психіки. Концепція еволюції психіки Леонтєва-Фабрі.

Тема 3. Загальна характеристика психічної діяльності тварин

Інстинктивна поведінка як основа життєдіяльності тварин. Зовнішні та внутрішні чинники інстинктивної поведінки. Структура інстинктивної поведінки: розвідувальна та заключна фази, природжені пускові механізми, комплекс фіксованих дій.

Відкриття імпринтингу. Чуттєві періоди для імпринтингу. Теорії імпринтингу.

Навчання у тварин. Форми навчання: неасоціативне навчання: звикнення; асоціативне навчання: класичні умовні рефлексі, інструментальні умовні рефлексі; когнітивні процеси: латентне навчання, вибір за зразком, навчання, засноване на уявленнях о просторі, часу, кількості, черзі стимулів; елементарне мислення.

Тема 4. Мислення тварин

Уявлення про мислення тварин. Основні напрямки вивчення мислення тварин. Експериментальні моделі. Здібність тварин до узагальнення та абстрагування. Здібність тварин до символізації. «Соціальна свідомість» тварин. Інтелектуальна діяльність тварин у порівняльному аспекті. Використання

тваринами знарядь праці. Передумови розвитку інтелекту людини. Елементи свідомості тварин.

Модуль 2. Поведінка тварин

Тема 5. Розвиток психіки тварин в онтогенезі

Особливості пренатального та постнатального розвитку тварин. Ранній досвід. Психічна діяльність тварин в ювенільному періоді. Загальна характеристика ігри, формування рухомої активності та комунікації в іграх.

Тема 6. Поведінка тварин у порівняльному аспекті з людиною

Комунікація тварин. Мова тварин та мова людини. Агресивна поведінка: визначення, теоретичні напрямки вивчення агресії. Статева поведінка тварин. Зміщувана активність. Ритуалізація. Поведінка різних видів тварин: поведінка хижаків, дельфінів, комах, птахів, дресировка собак.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Психічна діяльність тварин												
Тема 1. Предмет та завдання курсу “Порівняльна психологія”	4	2				2	6	1				5
Тема 2. Проблема виникнення та еволюції психіки	8	4				4	10	2				8
Тема 3. Загальна характеристика психічної діяльності тварин	9	5				3	12	2				10
Тема 4. Мислення тварин	9	4				5	8	1				7
Разом за модулем 1	30	15				14	36	6				30
Модуль 2. Поведінка тварин												
Тема 5. Розвиток психіки тварин в онтогенезі	10					10	18					18
Тема 6. Поведінка тварин у порівняльному аспекті з людиною	11	1				10	18					18
Разом за модулем 2	21	1				20	36					36
Усього годин	51	17				34	72	6				66

5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Предмет та завдання курсу “Порівняльна психологія” виконання тестового завдання	2	5
2	Проблема виникнення та еволюції психіки підготовка до лекції; виконання тестового завдання	4	8
3	Загальна характеристика психічної діяльності тварин підготовка до лекції	3	10
4	Мислення тварин підготовка до лекції	5	67
5	Розвиток психіки в онтогенезі тварин вивчення теоретичного матеріалу; виконання тестового завдання	10	18
6	Поведінка тварин у порівняльному аспекті з людиною вивчення теоретичного матеріалу; підготування реферативної (контрольної) роботи	10	18
	Разом	34	66

6. Методи навчання

Програмою передбачено наступні методи навчання:

1) **лекції**, спрямовані на поглиблення теоретичних уявлень щодо біологічних основи психіки людини, походження та еволюції психічного відображення, розкриття закономірностей поведінки тварин та людини;

2) **самостійна робота**, яка передбачає підготовку студентів денного та заочного відділення до лекцій (протягом семестру або на сесії) та виконання декількох видів самостійної роботи, які повинні бути складені у визначений викладачем термін:

- *тестові завдання* з тем 1, 2, 5, які уявляють собою 10 питань з варіантами відповіді. Даний вид роботи спрямований на закріплення лекційного матеріалу або перевірку якості самостійного вивчення теоретичного матеріалу;

- *реферативна робота* за темою 6, яка виконується у формі огляду літератури з обраної теми. Орієнтовні теми рефератів наведено нижче (студентом може бути запропонована власна тема).

Тема 6. Поведінка тварин у порівняльному аспекті з людиною

1. Види комунікацій. Нюхова комунікація.
2. Види комунікацій. Звукова комунікація.
3. Особливості комунікації приматів.

4. Навчання вищих мавп людській мові.
5. Агресивна поведінка: основні теоретичні підходи до вивчення агресії.
6. Концепція агресії К. Лоренца.
7. Вивчення агресії у приматів.
8. Види агресивної поведінки.
9. Заходи завоювання самок у тварин.
10. Материнство, еволюція материнського інстинкту.
11. Головні етапи еволюції турботи про потомство.
12. Поведінка хижаків (вовків).
13. Поведінка копитних.
14. Поведінка птахів.
15. Поведінка приматів.
16. Поведінка дельфінів.
17. Дресировка собак.

3) **консультація** – форма індивідуальної роботи студента із викладачем, спрямована на вирішення труднощів, які виникли під час вивчення лекційного матеріалу та самостійної роботи, або за наявності бажання студента отримати більш поглиблене знання стосовно предмету навчальної дисципліни;

4) **контрольна робота** – виконується письмово та уявляє собою відповідь на три питання, які стосуються теми 3 «Загальна характеристика психічної діяльності тварин».

7. Методи контролю

У якості поточного контролю передбачено оцінювання самостійної роботи, яка є тотожною для студентів денного та заочного відділення.

Тестові завдання за темами 1-2 оцінюються у 10 балів (максимально) згідно із наведеними нижче критеріями оцінювання.

Критерії оцінювання тестової роботи за темами 1-2

Бали	Критерії оцінювання
1 (+)	Повне співпадіння вказаної відповіді із ключем
0,5 (+/-)	Часткове співпадіння вказаної відповіді із ключем (вказано не усі вірні відповіді, але без суттєвих помилок)
0 (-)	Повне неспівпадіння вказаної відповіді із ключем

Тестове завдання за темою 5 оцінюється у 20 балів (максимально) згідно із наведеними нижче критеріями оцінювання.

Критерії оцінювання тестової роботи за темою 5

Бали	Критерії оцінювання
2	Повне розкриття відповіді
1	Часткове розкриття відповіді (без суттєвих помилок)
0	Відсутність або повністю невірна відповідь.

Реферативна (контрольна) робота оцінюється у 20 балів, які розподіляються на 15 балів за зміст реферату (повнота та обсяг викладеної інформації) та 5 за своєчасність виконання роботи.

Критерії оцінювання реферативної (контрольної) роботи

Бали та показник, який оцінюється	Критерії оцінювання
Своєчасність 0-5	реферативна робота складена у встановлений викладачем термін (для студентів заочного відділення до початку сесії). У разі складання роботи після встановленого терміну бали за своєчасність не виставляються.
Зміст роботи 0-15	<ul style="list-style-type: none"> - самостійність, оригінальність; - використання основної літератури та додаткового матеріалу або іншомовних джерел; - відповідність формальним критеріям (структура, володіння сучасним науковим матеріалом. послідовність та логічність, обґрунтованість аргументації та висновків, грамотність, якість оформлення тощо); - вміння застосовувати теоретичні знання для рішення практичних завдань.

У якості контрольного семестрового заходу передбачено складання **заліку**. **Залікова робота** є письмовою роботою, яка складається із двох завдань, кожне завдання оцінюється у 20 балів, сумарна кількість балів – 40. Залікову роботу розподілено на 20 варіантів. Номер варіанту залікової роботи може бути закріплений за студентом шляхом випадкового вибору або за вибором викладача.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Історія розвитку зоопсихології.
2. Предмет та методи досліджень у порівняльній психології
3. Проблема виникнення та еволюції психіки. Дратівливість та чуттєвість.
4. Концепція еволюції психіки Леонтьєва-Фабрі.
5. Елементарна сенсорна психіка: нижчий рівень;
6. Елементарна сенсорна психіка: вищий рівень.
7. Перцептивна психіка: нижчий рівень;
8. Перцептивна психіка: вищий рівень;
9. Перцептивна психіка: найвищий рівень.
10. Інстинктивна поведінка як основа життєдіяльності тварин.
11. Зовнішні та внутрішні чинники інстинктивної поведінки.
12. Ключові та наднормальні стимули.

13. Фільтрація стимулів. Периферична та центральна фільтрація.
14. Структура інстинктивної поведінки.
15. Уявлення про імпринтинг. Властивості імпринтингу.
16. Види та функції імпринтингу.
17. Навчання у тварин. Форми навчання
18. Неасоціативне та асоціативне навчання.
19. Когнітивні процеси.
20. Елементарне мислення.
21. Основні напрямки вивчення мислення тварин. Експериментальні моделі.
22. Здібність тварин до узагальнення та абстрагування.
23. Здібність тварин до символізації.
24. Вивчення елементів свідомості у тварин.
25. Передумови розвитку інтелекту людини.
26. Інтелектуальна діяльність тварин у порівняльному аспекті з людиною.
27. Використання тваринами знарядь праці.
28. Розвиток психіки тварин в онтогенезі.
29. Особливості пренатального та постнатального розвитку психіки тварин.
30. Психічна діяльність тварин в ювенільному періоді.
31. Загальна характеристика ігри, формування рухомої активності та комунікації в іграх.
32. Агресія: визначення, теоретичні напрямки.
33. Концепція агресії К. Лоренца.
34. Функціональний аспект агресії.
35. Види агресивної поведінки.
36. Сексуальна поведінка тварин. Стратегія статей.
37. Материнський інстинкт. Еволюції турботи про потомство.
38. Комунікація тварин. «Мова» тварин та мова людини.
39. Складна поведінка медоносної бджоли.
40. Навчання вищих мавп людській мові.

Критерії оцінювання залікової роботи

Бали за контрольне питання	Критерії оцінювання
18-20	У відповіді повністю розкрито зміст питання. Матеріал викладено логічно, аргументовано, мова є грамотною, науковий стиль викладення матеріалу, вільне володіння термінологічним апаратом дисципліни. У відповіді продемонстровано високий рівень володіння матеріалом, що було викладено на лекціях, та додатковим матеріалом, що винесено для самостійної роботи.
14-17	Відповідь досить повно розкриває зміст питання або розкриває основні (найважливіші) аспекти у запитанні, студент володіє термінологічним апаратом дисципліни. У викладеному матеріалі студент має помилки із аргументацією відповіді, недостатня логічність та послідовність

	викладення матеріалу. У відповіді продемонстровано високий рівень володіння матеріалом, що було викладено на лекціях, та середній рівень володіння додатковим матеріалом.
10-13	Відповідь на контрольне питання є неповною, розкриває тільки деякі аспекти навчального матеріалу. Студент припускається помилок у використанні термінології навчальної дисципліни. Рівень володіння матеріалом, що було викладено на лекціях, та додатковим матеріалом є середнім.
5-9	У відповіді допущено суттєві помилки, які свідчать про незнання лекційного матеріалу або обов'язкової літератури; студент слабо володіє термінологією дисципліни.
0-4	Відповідь практично відсутня, студент демонструє незнання лекційного матеріалу або обов'язкової літератури; не володіє термінологією.

8. Розподіл балів, які отримують студенти (денне та заочне відділення)

	Вид роботи	Кількість балів
Модуль 1	Тестова робота за темою 1	10
	Тестова робота за темою 2	10
Модуль 2	Тестова робота за темою	20
Контрольна робота	Реферативна робота	20
Підсумковий семестровий контроль	Залікова робота	40
Сума		100
Бонусні бали	Активність на лекціях	до 10

За темами 1, 2, 5, 6 бали є оцінкою виконаних самостійних робіт.

Викладачем можливе виставлення бонусних балів за відвідування та активність на лекціях до 10 балів за умови проведення перевірки присутності студентів денного або заочного відділення на лекціях особисто викладачем.

Для студентів заочного відділення термін виконання та здачі самостійної роботи – до початку заліково-екзаменаційної сесії.

Модуль 1 вважається зарахованим за умови виконання самостійної роботи, мінімальною кількістю балів, яку повинен набрати студент для зарахування модуля, є 10 балів.

Модуль 2 вважається зарахованим за умови виконання самостійної роботи, мінімальною кількістю балів, яку повинен набрати студент для зарахування модуля, є 10 балів.

Студента є допущеним до підсумкового семестрового контролю за умови виконання самостійної роботи (мінімальна кількість балів 20).

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
60-69	D	задовільно	
50-59	E		
1-49	FX	незадовільно	не зараховано

9. Методичне забезпечення

1. НМК з дисципліни

10. Рекомендована література

Базова

1. Дьюсбери Д. Поведение животных. – М., 1981.
2. Зорина З. А., Полетаева И. И. Зоопсихология. Элементарное мышление животных. – М., 2002.
3. Леонтьев А. Н. Проблема развития психики. – М., 1981.
4. Мак-Фарленд Д. Поведение животных. – М., 1988.
5. Меннинг О. Поведение животных. – М., 1982.
6. Сравнительная психология и зоопсихология. Хрестоматия./сост. Г. В. Калягина. – СПб., 2003.
7. Фабри К. Э. Основы зоопсихологии. – М., 1976, 2003.
8. Хайнд Р. Поведение животных. – М., 1975.
9. Шовен Р. Поведение животных. – М., 1972.

Допоміжна

1. Баскин Л. М. Поведение копытных животных. – М., 1976.
2. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия. – СПб, 2001.
3. Гудолл Дж. Шимпанзе в природе. – М., 1992.
4. Гудолл ван Лавик Дж. В тени человека. – М., 1974.
5. Докинз Р. Эгоистичный ген. – М., 1993.
6. Дольник В. Непослушное дитя биосферы. – М., 1994.
7. Колдуэлл Д., Колдуэлл М. Мир бутылконосого дельфина. – М., 1980.
8. Корытин С. А. Поведение и обоняние хищных зверей. – М., 1979.
9. Корытин С. А. Звуки в жизни зверей. – Л., 1985.
10. Крушинский Л. В. Биологические основы рассудочной деятельности. – М., 1986.
11. Лоренц К. Агрессия. – М., 1994.

12. Лоренц К. Год серого гуся. – М., 1984.
13. Лоренц К. Обратная сторона зеркала. – М., 1998.
14. Лоренц К. Человек находит друга. – М., 1995.
15. Майнхардт Х. Моя жизнь среди кабанов. – М., 1983.
16. Моуэт Ф. Не кричи «Волки!». – М., 1998.
17. Панов Е. Н. Бегство от одиночества. – М., 2003.
18. Панов Е. Н. Поведение животных и этологическая структура популяций. – М., 1983.
19. Прайор К. Не рычите на собаку! О дрессировке животных и людей. – М., 1995.
20. Слоним А. Д. Среда и поведение. – Л., 1976.
21. Тинберген Н. Осы, птицы, люди. – М., 1970.
22. Уилсон Р. А. Психология эволюции. – К., 1999.
23. Уитни Л. Психология собаки. – М., 1999.
24. Фосси Д. Гориллы в тумане. – М., 1997.
25. Фриш К. Из жизни пчел. – М., 1980.
26. Линден Ю. Обезьяны, человек и язык. – М., 1981. С. 172

11. Інформаційні ресурси

1. www.koob.ru
2. www.ethology.ru
3. www.follow.ru

Завдання до самостійної роботи

ТЕМА 1. ИСТОРИЯ И МЕТОДЫ ЗООПСИХОЛОГИИ

- Первое систематическое описание поведения животных было сделано:
А) Павловым   Б) Дарвином   В) Бюффоном   Г) Ладыгиной-Котс
- Ф.Кювье проводил наблюдения за животными в зоопарке и в результате описал:
А) наследственный характер инстинкта
Б) механизм образования условных рефлексов
В) умственные способности животных различных таксономических групп
Г) «правило экономии»
- Напишите составляющие поведения и психики животных по Дарвину.
- В чем видел Дарвин разницу между человеком и высшими животными.
- Метод проблемного ящика был разработан:
А) Ллойдом-Морганом   Б) Вагнером   В) Павловым
Г) Уотсоном   Д) Торндайком
- В основе учения Павлова лежат представления о:
А) способности к обучению   Б) мышлении
В) условных рефлексах   Г) орудийной деятельности
- Напишите критерии, предложенные Вагнером для различения врожденного и приобретенного поведения.
- Кто из ученых впервые применил метод развивающего эксперимента для сравнения онтогенеза психики человека и шимпанзе:
А) Дж. Гудолл   Б) Ладыгина-Котс   В) Келер   Г) Павлов
- Какое явление было описано в трудах Келера:
А) условный рефлекс   Б) обучение методом проб и ошибок
В) мышление животных   Г) инсайт
- Кто впервые осуществил опыт по обучению шимпанзе языку? Имя этой шимпанзе?

ТЕМА 2. ПРОИСХОЖДЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ПСИХИКИ

- У кого из животных впервые появляется нервная система?
А) насекомые   Б) простейшие   В) млекопитающие
Г) кольчатые черви   Д) кишечнополостные   Е) губки
- Представителями низшего уровня сенсорной психики являются:
А) насекомые   Б) простейшие   В) рыбы
Г) плоские черви   Д) кишечнополостные   Е) губки
- Какие формы обучения доступны представителям низшего уровня сенсорной психики?
- Какие формы поведения свойственны представителям сенсорной психики?
А) брачные танцы   Б) забота о потомстве
В) агрессивность   Г) групповое поведение
Д) территориальное поведение   Е) орудийная деятельность
- Какой психический процесс обеспечивает психическое отражение на стадии сенсорной психики?
А) память   Б) мышление   В) ощущение
Г) восприятие   Д) внимание   Е) воображение
- Какой психический процесс обеспечивает психическое отражение на стадии перцептивной психики? (варианты те же, что в 5)
- Представителями низшего уровня перцептивной психики являются:
А) насекомые   Б) кольчатые черви   В) рыбы
Г) птицы   Д) пресмыкающиеся   Е) кишечнополостные
- Какие формы поведения свойственны представителям перцептивной психики?

А) групповое поведение	Б) территориальное поведение
В) забота о потомстве	Г) орудийная деятельность
Д) брачные танцы	Е) агрессивность
9. Нервная система у позвоночных животных представлена:
А) диффузной сетью	Б) брюшной нервной цепочкой	В) нервной трубкой
Г) радиального типа	Д) лестничного типа	Е) узловая
10. Отличительные характеристики наивысшего уровня перцептивной психики:
А) способность к обучению	Б) орудийная деятельность
В) инстинктивное поведение	Г) исследовательское поведение
Д) территориальное поведение	Е) способность к переносу опыта

ТЕМА 5. РАЗВИТИЕ ПСИХИКИ ЖИВОТНЫХ В ОНТОГЕНЕЗЕ

1. Перечислите периоды развития психики животных в онтогенезе.
2. Какими факторами определяют формирование поведения животных в онтогенезе?
3. Напишите имя исследователя, который занимался изучением поведения эмбрионов
4. Сформулируйте основные положения концепции эмбрионального научения.
5. У групп каких животных более успешно протекает прогрессивное развитие психики?
6. В чем разница между облигатным и факультативным научением, поясните.
7. Признаком какого феномена является реакция следования у детенышей?
8. Какие вам известны теории игровой деятельности в ювенильном периоде, перечислите и кратко изложите суть каждой.
9. Перечислите виды игровой активности животных.
10. Закончите фразу «...согласованность действий игровых партнеров и способность отличать игру от неигры возможно благодаря _____».

ТЕМА 6. Варіанти реферативної роботи

1. Проблема виникнення та еволюції психіки.
2. Елементарна сенсорна психіка: нижчий рівень; вищий рівень.
3. Перцептивна психіка: нижчий рівень; вищий рівень; найвищий рівень.
4. Види комунікацій. Нюхова комунікація.
5. Види комунікацій. Звукова комунікація.
6. Особливості комунікації приматів.
7. Навчання вищих мавп людській мові.
8. Концепція агресії К. Лоренца.
9. Вивчення агресії у приматів.
10. Види агресивної поведінки.
11. Біологічні основи та особливості сексуальної поведінки людини.
12. Заходи завоювання самок у тварин.
13. Материнство, еволюція материнського інстинкту.
14. Головні етапи еволюції турботи про потомство.
15. Інтелектуальна діяльність тварин у порівняльному аспекті з людиною.
16. Використання тваринами знарядь праці.
17. Вивчення свідомості тварин.
18. Поведінка комах.
19. Поведінка хижаків.
20. Поведінка копитних.
21. Поведінка птахів.
22. Поведінка приматів.
23. Поведінка дельфінів.
24. Дресировка собак.